Sosyoekonomi

2016, Vol. 24(28), 31-42

ISSN: 1305-5577
DOI: 10.17233/se.58261
Date Submitted: 10.07.2015

Lübnan Anayasal Düzeninde Egemenlik Dağılımı

***Mehmet Serkan TAFLIOĞLU**, Department of Political Science and International Reations, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Nigde University, Turkey; e-mail: staflioglu@nigde.edu.tr*

The Distribution of the Sovereignty in the Constitutional System of Lebanon

Abstract

Constitutional structure of Lebanon, has its own unique type that does not match with the classification of the classical political science. In the Twentieth Century, struggle between Lebanonization (Lebanese Nationalism) and Arab Nationalism was the core issue of the Lebanon politics. This struggle was the main obstacle to establish a parlamentary system in Lebanon. The Lebanese Constitution was amended which made France mandate as a supervisor of politics and economics during the France occupation period. In this context, the constitution, based on sharing the sovereignty between the religious and ethnic groups rather than constitutional rights. In the evaluation of the civil wars, have occured in the political history of Lebanon, constitutional structure which has institutionalized as an ethnic and the religious body shoud be considered as the vital point. The rights are igiven on the ethnic and religious bases rather than personal. This composition articulates the Lebanese politics in to the West and Arab politics. In the same manner political represantation in the Lebanese politics is not shared between the voters as in the clasical parlamentary regimes, shared by the ethnic and religious communities.

Keywords : Lebanon, Sovereignty, Constitution, Taef Agreement.

JEL Classification Codes : K40.

Öz

Lübnan anayasal yapısı, klasik siyaset bilimi tanımlarındaki sınıflandırılmalara uymayan nevi şahsına münhasır (*sui generis*) bir yapıya sahiptir. Yirminci yüzyılda Lübnanlaşma (Lübnan Milliyetçiliği) ve Arap Milliyetçiliği arasındaki çatışma Lübnan siyasetinin temel zeminini teşkil etmiştir. Bu mücadele Lübnan'da klasik manada parlamenter demokrasi oluşmasının önündeki en büyük engel olmuştur. Fransız işgali döneminde Lübnan anayasası Fransa'nın ülkenin siyasi ve iktisadi denetimine tam olarak hâkim olacağı bir şekilde hazırlanmıştır. Bu çerçevede yapılan anayasa vatandaşlık hukukundan ziyade din ve mezhepler arası bir egemenlik dağılımına dayanmakta idi. Lübnan siyasi tarihinde yaşanan iç savaşlar değerlendirilirken göz önünde bulundurulması gereken temel nokta anayasal yapıda kurumsallaşan etnik ve dini yapıdır. Haklar bireysel olarak değil etnik ve dini olarak cemaatler zemininde verilmektedir. Bu durum Lübnan siyasetini doğrudan Batı ve Arap siyasetine eklemlemektedir. Aynı şekilde siyasi temsil de Lübnan siyasetinde klasik parlamenter demokrasilerde olduğu gibi seçmen sayısına göre değil etnik ve dini cemaatler arasında paylaştırılmaktadır.

Anahtar Sözcükler : Lübnan, Egemenlik, Anayasa, Taif Anlaşması.

1. Giriş

Anayasalar, ülkelerin devlet yapısını, kurumlar arası ilişkilerini, yönetenler ile yönetilenler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan temel hukuk belgeleridir. Bu çerçevede en azından yazılı olarak bir ülkedeki güç dağılımını anlamak için o ülkelerin anayasaları tafsili bir şekilde incelenmelidir. Burada üzerinde durulması gereken nokta ise anayasalarda yazılı olanların her zaman fiili olarak siyasal gerçekler ile bağdaşmadığıdır. Lübnan devleti kurulurken dini ve etnik yapı siyasal sistemin merkezinde yer almıştır. Esas itibarıyla Fransa tarafından Suriye'de ve bölgede etkin olan Arap Milliyetçiliğine ve İslami hareketlere karşı Marunîlerin hâkim olduğu bir Lübnan devleti kurulmak istenmiştir. Bu durum sonucunda Doğu Akdeniz gibi stratejik bir bölgede Hıristiyan egemenliğinde bir devlet kurulacaktı. Nitekim Suriye'ye dâhil olan sahil kentleri Beyrut, Trablus, Seyda gibi şehirlerin de dâhil olduğu Lübnan devleti oluşturulmuştur. Lübnan'ın ilk anayasası Fransız işgalinde 1926 yılında hazırlanmış ve Hıristiyanların çoğunlukta olduğu Lübnan Cumhuriyeti kurulmuştur. Bağımsızlığını ise ancak 1943 yılında elde etmiştir. Bu anayasa Fransız yönetiminde birçok defalar askıya alınmakla beraber 1989 yılındaki Taif anlaşmasına kadar yürürlükte kalmıştır. Bu anlaşmadan sonra önemli değişikliğe uğramıştır. İlk kırılma 1943 yılındaki bağımsızlık bildirgesi ile olmuştur. Bu bir nevi Milli Misak olan bildiride, Hıristiyanlar Fransa'ya olan bağlılıklarına, Müslümanlar ise Lübnan'ı Suriye veya diğer Arap devletlerine dâhil etmeyeceklerine dair bir zımni bir anlaşma yapmışlardır. Bu dönemdeki temel tartışma kimlik olarak –ki bugünde devam etmektedir- Hıristiyan Arapların Batı kültürünü ve Batılı devletler ile işbirliğine gitmeyi tercih etmeleridir. Fakat zamanla Arap kimliği de Hıristiyanlar arasında önplana çıkmaya başlamıştır. Bu çatışmalara ek olarak Taif anlaşması gibi etnik ve dini unsurlar arasında bir nevi anayasa niteliğinde belgeler de bulunmaktadır. Bu durum Anayasa üstü anlaşmaların doğmasına sebep olmaktadır. Bu zeminde Lübnan anayasal ve siyasi düzenini anlamak için bu belgelerin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede çalışmada anayasal yapıdaki dağılım yanında bu ittifakların hangi zeminde sağlandığı ve uygulandığı üzerinde duracağız. Lübnan siyasi tarihinde İsrail işgali ve iç savaş gibi hayati öneme sahip konular çalışmamızın dışında kalacağı için o konulara değinilmeyecektir.

2. Fransa İşgalinde İlk Anayasa 1926

Fransız Yüksek Komiser Henry Gouraud Büyük Lübnan[1]'ın kuruluşunu Roma ve Yunan atalara atıf yaparak ilan etmişti (Rabil, 2011: 1). Suriye de Fransız hâkimiyetinde olduğu için Hatay da dâhil tüm kıyı bölgesinde bir Suriye Nusayri devleti kurulması düşünülmekteydi. İlanda Büyük Lübnan denilmesinin hedefi kuvvetle muhtemel bu idi. Fakat ikinci dünya savaşı bu planları altüst etmiştir. Hemen ardından siyasi ve iktisadi tüm işlerden sorumlu bir askeri vali atanmıştır. Bu valinin altında 6 Marunî, 3 Grek Ortodoks, 1

[1] *Greater Lebanon.*

Dürzî, 4 Sünni ve 2 Şii'den 17 kişilik bir idari komisyon kurulmuştur. 23 Mayıs 1926 yılında Büyük Lübnan artık Lübnan Cumhuriyeti olmuş fakat ülkenin sınırları belirtilmemiştir. Lübnan anayasası tüm vatandaşların kanun karşısında eşit olduğu vurgulamakta (Md. 7) fakat toplulukların (burada kasıt etnik ve dini unsurlar) tüm hükümet, bakanlıklar ve memurluk dağılımında aynı oranda temsil edileceğini belirtmektedir (Md. 95) (Menşurat-ı Haleb-i Hukuki, 2006: 75). Madde başında toplumda adalet ve uyum sağlanması açısından geçici olduğu vurgulansa da bu yapı sonradan değiştirilmeyecektir. Bu durum her ne kadar ismi Parlamenter Demokrasi ve Cumhuriyet olsa da Lübnan Cumhuriyeti hükümet sistemleri içinde sui generis (nev-i şahsına münhasır) bir yapı olarak ortaya çıkaracaktır. Her dini ve etnik unsur yine aynı şekilde kendi inancına göre özel toplumsal ilişkilerinde kendi hukukunu uygulayabilmektedir (Md. 10). Doğal olarak bu anayasa Fransa'nın Lübnan üzerindeki siyasi ve iktisadi hâkimiyetini meşrulaştırmıştır. Fransa ise bu gücünü Lübnan'da Hıristiyanlar arasındaki en etkili ve yaygın olan Marunî Kilisesine ayrıcalıklar tanımak için kullanmıştır (El Solh, 2004: 4).

Bu süreçte devam eden temel tartışma konularından biri ise Suriye kıyı kentlerinde kalan Hıristiyanların Lübnan'daki Hıristiyan nüfusunu arttırmak için Lübnan vatandaşlığı verilmesidir. Müslümanların önemli bir kısmı Lübnan'ı Suriye'nin bir parçası görürken bazı Hıristiyanlar ise Lübnan'ın Hıristiyan kimliğinin güçlenmesi için Suriye'deki Hıristiyanlara Lübnan vatandaşlığı verilmesini istemektedir (Traboulsi, 2007: 90). Zamanla Suriye'nin Trablus ve Lazkiye gibi kıyı şehirlerinin Lübnan'a katılmayacağı anlaşılmıştır. Fransa'nın temel stratejisi ise bundan sonra Lübnan Cumhuriyeti'nde Hıristiyanların güçlendirilmesi olmuştur. Suriye Yüksek Komiser Sekreterliği Lübnan'da Müslümanların bulunduğu bölgelerin Suriye ve Lübnan arasındaki dağılımda hesap hatası yaptıklarını itiraf edecektir (Traboulsi, 2007: 86). Fransız yönetimine göre bu durum Lübnan'da Hıristiyan ve Müslümanlar arasında yapılan dengeyi bozmuş ve Lübnanlılık kimliğinin oluşmasını engellemiştir.

Bu anayasa 102 maddeden ve 6 bölümden oluşmuştur. İki meclisli parlamenter sistem kurulmuş, ilk meclis (temsilciler meclisi) iki dereceli sistemle seçilen kırk milletvekilinden oluşmaktadır (Sadun, 2007: 60). Senatoda ise 16 kişi bulunmakta bunların dokuzu seçimle gelmekte geri kalan yedisi ise cumhurbaşkanı tarafından belirlenmektedir. Bu koltukların dağılımını ise anayasa mezheplere göre belirtmektedir. Buna göre; 5 Marunî, 3 Sünni, 3 Şii, 3 Rum Ortodoks, 2 Rum Katolik, 1 Durzi, 1 diğer azınlıklar (Md. 96). Yürütme ise Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Fransız Yüksek Komiserliği ülkede basın dâhil birçok kurumu doğrudan denetlediği için seçimler ve atamalar çoğu zaman sembolik olmaktan öteye gidemiyordu. Nitekim Rum Ortodoks olan Charles Dabbas 45 oyun 44'unu alarak hiç zorlanmadan Lübnan Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Çünkü anayasanın beşinci bölümü gerçek yetki ve egemenliği Temsilciler Meclisi ya da senatoya değil Fransız Yüksek Komiserliğine vermekte idi. Buna rağmen Fransız Yüksek Komiserliğinin denetiminde olan yürütmenin gücünü arttırmak için 1927 yılında bir değişiklik yapılmıştır. Fakat bu da yeterli görülmemiş 1929 yılında yapılan anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanına Meclis'i mutlak bir şekilde fesih etme yetkisi verilmiştir. Bu değişiklik ile parlamentonun yürütme üzerindeki fiili olarak da hukuki olarak da etkisi

ortadan kalkmıştır. Fransız yönetimi Lübnan'da etnik ve dini ayrıma dayanan sistemin güçlenmesi ve yerleşmesi için gayret göstermiştir. Bu sebeple 1932 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde anayasayı askıya almış ve meclisi feshetmiştir (Sadun, 2007: 62). Bu süreçte Lübnan'da Arapça ikinci plana düşmüş idari sistemde ve yargıda Fransızca resmi dil olmuştur.

Bu gelişmeler ışığında Suriye toplumunda her hareket ister Suriye yanında ister ayrı bir Lübnan Cumhuriyeti olarak bağımsızlığı savunmaya başlamıştır. O dönem Mısır'da iyice etkin olmaya başlayan Arap Milliyetçiliği düşünceleri Lübnan'da da tesirini hissettirmeye başlamıştır. İkinci dünya savaşında Fransa'nın Almanlar tarafından işgalinde etkisiyle Lübnan bağımsızlığını kazanmıştır. Anayasal çerçevede Hıristiyanlar Cumhurbaşkanlığı makamına ve silahlı kuvvetler komutasına doğal olarak sahiptiler. Aynı şekilde Meclis çoğunluğu da Hıristiyanların elindeydi.

3. 1943 Bağımsızlık Bildirgesi Milli Misak

Lübnan ilk anayasası ilan edilirken Fransa'nın manda yönetiminden doğan hakları (anayasayı askıya alma, meclisi feshetme, cumhurbaşkanını görevden alma) saklı tutulmakta idi. 1943 yılına gelindiğinde ise Beşar El Huri (Hıristiyan Marunî) ve Riyad El Sulh (Müslüman Sünni) Fransız mandasını bitirme konusunda anlaştılar. Ortada anayasa olduğu için bu düşünceler yazılı hale getirilmeden sadece sözlü olarak ilan edildi. Fakat Lübnan siyasi tarihinde Milli Misak yazılı olmayan Anayasal hüküm olarak kabul edilir (Tahiri, 2006: 132). Cumhurbaşkanı yemin ederken hem anayasaya hem de Milli Misak'a bağlı kalacağına dair yemin etmektedir (Tahiri, 2006: 126). Burada vurgulanması gereken etnik siyaset temelli yapılanmanın değişmediğidir. Kimi unsurlar üzerinde Fransa'nın çekilmesi halinde kendi konumlarını kaybetme kaygısı yatmakta idi. Kimi unsurlar ise bağımsızlığın Suriye ile birleşmek için bir fırsat olarak görmekte idi. Bu çerçevede bu misak özde Lübnan'ın bağımsızlığını ne Batı'nın hegemonyasını ne de Arap devletlerinin hegemonyası kabul ediliyordu. Özellikle Arap devletleri dost ve kardeş komşu ülke olarak Lübnan'ın ayrı siyasi varlığına atıfta bulunmakta idi. Kısaca Hıristiyanlar Fransa'nın himayesinden vazgeçecekler Müslümanlar ise Lübnan'ı Suriye'ye ya da herhangi bir Arap devletine katılması arzusundan vazgeçeceklerdi. Taraflar yine aynı şekilde tüm siyasi mansıpların etnik unsurlar arasında paylaşılacağını kabul etmişlerdir. Arapça tekrar öncelikli resmi dil olmuştur. Aynı şekilde Fransız bayrağını andıran Lübnan bayrağı da bu süreçte değiştirilmiştir.

Lübnan Hıristiyanları ve Müslümanlar arasında Milletvekili dağılımı da 6/5 oranın da kalacaktır.[2] Lübnan anayasasında belirtilen Arap kimliği üzerinde ittifak olunan

[2] *İlk meclis milletvekili dağılımı şu şekildedir; 11 Sünni, 10 Şii, 4 Dürzi, 18 Maruni, 6 Rum Ortodoks, 2 Rum Katolik, 3 Ermeni Katolik, 1 diğer Azınlık.*

temel konulardan biridir. Nitekim ertesi sene Lübnan Arap Birliğinin bir üyesi olacaktır. Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasında gerçek manada işbirliği ve iletişim olması gerektiği de sözlü misakın temel esaslarından birini oluşturmaktadır. Çünkü Fransız işgali döneminde Hıristiyanlar anayasal ve fiili olarak sisteme ve idari yapıya hâkimdiler. Bu misak bir nevi bu hukuki üstünlüğün Müslümanlar aleyhine kullanılmayacağı sözüydü. İlk dönem temel hedef Lübnan'ın bağımsızlığı olduğu için taraflar arasında çok sorun çıkmamıştır. Anayasaya göre Cumhurbaşkanı Hıristiyan, Meclis Başkanı Şii ve Başbakan ise Sünni olacaktır (Md. 95). Fakat temel sorun, siyasi yapı anayasal olarak etnik unsura göre belirlenirken Hıristiyan cumhurbaşkanının klasik parlamenter sistemde sahip olunan tüm yetkilere sahip olmasıdır (Başbakanı ve Silahlı Kuvvetler Komutanı atamak ve Parlamentoyu feshetmek gibi). 1958 buhranına kadar bu durum nispeten devam etmiştir.

4. 1958 Siyasi Buhranı ve Milli Misakın Sonu

1952 yılında Cumhurbaşkanı olan Kemal Şamun seçim çalışmalarında Milli Misak'a bağlı kalacağını ve Cumhurbaşkanı'nın istisnai yetkilerini kaldıracağını ilan etmesine rağmen aksi yönde icraatlar sergilemiştir. Göreve geldiği andan itibaren başbakan atarken mümkün olduğunca kendi toplumu tarafından pek bilinmeyen ve etkili olmayan insanları atamayı tercih etmiştir. Dış işleri, İç işleri, Savunma, Finans ve Adalet bakanlığı gibi hayati öneme sahip bakanlıklarda zaten Marunîlerin elindeydi. Bu durum Hıristiyan Cumhurbaşkanının elini daha da güçlendirmekteydi. Cumhurbaşkanı kaliteyi arttırma sloganıyla yeni yapılan seçim kanunu[3] ile milletvekili seçim bölge sayısını 33'e çıkardı, milletvekili sayısını ise 77'den 44'e düşürdü (Traboulsi, 2007: 129). Bu yeni düzenleme ile Cumhurbaşkanının seçim bölgeleri daraldıkça siyasi etkisi daha da artmıştır. 1957 seçimlerinde ise milletvekili sayısı tekrar 44'den 66'ya çıkartılacaktır. Lübnan siyasetindeki istikrarsızlığın sebeplerinden biri ise seçim sistemi ve sayılar üzerinde bu kadar sık değişiklik yapılmasıdır. Bu seçimde önemli Müslüman isimler Meclis dışı kalmış Cumhurbaşkanına yakın isimler Meclis'e girmiştir.

Lübnan'da Hıristiyanlar artan Arap Milliyetçiliği ve Baas partisinin Irak ve Mısır'da etkin olmasından son derece kaygı duymakta idi. 1958 yılında Mısır ve Suriye birleşmesi ise kaygılarını son noktaya ulaştırmıştı. Kemal Şamun bu durumu kullanarak anayasaya aykırı olmasına rağmen kendi süresini uzatmaya çalışmaktaydı. Şamun'a muhalif bir gazetecinin öldürülmesi ile muhalefet genel grev ilan etti. Yapılan gösterilerde ordu ile göstericiler arasında çatışmalar meydana gelmekte ve cumhurbaşkanının istifası istenmekteydi. Genel Kurmay Başkanının Cumhurbaşkanının bazı emirlerini dinlemeyip tarafsız kalmaya çalışması Cumhurbaşkanının ABD'den askeri yardım istemesiyle

[3] *Bu düzenleme ile Lübnan'da kadınlar ilk defa oy verme hakkını kazanmıştır.*

sonuçlandı. ABD müdahalesi gelmekle beraber parlamento çatışmalarda tarafsız kalan Genel Kurmay Başkanı Fuat Şahab'ı Cumhurbaşkanı seçti.

Bu durum Lübnan iç siyaset dengelerini tamamen bozmuştu. Lübnan'ın Hıristiyan Cumhurbaşkanı sahip olduğu tüm yetkileri, (Parlamentoyu feshetme yetkisi gibi), kullanmış ve seçimlere müdahale etmiştir. Bu durum 1943 misakında ortaya çıkan dengeyi fiilen ortadan kaldırmıştır. Lübnan Cumhurbaşkanının sahip olduğu anayasal yetkileri suiistimal etmesi ve ABD'den askeri müdahale istemesinden dolayı Lübnan siyasetinde 1989 Taif antlaşmasına kadar bir denge oluşturulamamıştır.

5. Şehab ve Hilu Dönemi (1958 – 1970)

Genel Kurmay Başkanlığından gelmesi Şehab yönetimi için en büyük faydayı sağlamıştı. Selefinin yaptığı gibi Nasır karşıtı bir siyaset izlemek yerine Arap rejimleri ile bir denge siyaseti yürütmeye gayret etmişti. İçerde sarsılan güveni yeniden tesis etmek için reformlar yapmaya başladı. Bu dönem "Lübnan" milliyetçiliğini savunan nüfusun Milli Misak'a bağlı kaldığı söylenebilir fakat Lübnan Arap nüfus Arap devletleri ile ilişkileri güçlendirme yolunu seçmişlerdi. Cemal Abdul Nasır FKÖ ve Esat Lübnan Arap nüfusu üzerinde Batı'ya karşı mücadele ediyordu. Şehab, 22 Kasım 1962 tarihinde yaptığı açıklamada gruplaşma ve etnik unsurdan ziyade "millete bağlılık esas" açıklaması yapmıştı (El Solh, 2004: 317). Milli Misak bir nevi yeniden oluşturulmaya çalışılıyordu. Fakat temel sorun olarak "Lübnanlılık" ve "Arap" kimliği arasında orta yol bulmak mümkün görünmüyordu. Arap milliyetçileri Lübnan'da yaşayan Arapları da zaten Arap Milletinin bir parçası sayıyordu. Lübnan milliyetçileri ise Lübnan'ı Arap devletlerinin Batı desteği ile kurtarmaya çalışıyordu. Temel sorun bu iki grup arasındaki dengenin nasıl sağlanacağı idi.

Şehab, o dönem sadece Lübnan'da değil tüm Arap kamuoyu üzerinde etkin olan Nasır ile iyi ilişki kurmaya gayret gösterdi. Lübnan iç siyasetinde denge sağlanması için Nasır'ın desteği hayati öneme sahipti. Bunun üzerine Şehab ve Nasır arasında yapılan görüşmede iki temel konuda anlaşmaya varıldı. Lübnan yönetimi hiçbir şekilde kendi topraklarını Mısır ve Suriye'nin oluşturduğu ortak Arap Cumhuriyeti aleyhine kullanılmasına izin vermeyecekti. Bunun karşılığında ise Mısır-Suriye Birleşik Arap Cumhuriyeti yönetimi de Lübnan ile sadece resmi yollardan iletişim kuracaktı. Burada ki amaç Lübnan'daki Arap devletleri ile birleşmeyi savunanlar ile ilişkiyi engellemekti. Fakat bu süreçte Lübnan yönetiminde bazı makamlara atamalarda Nasır'ın etkisi oluyordu. Bu durum başta eski cumhurbaşkanı Şamun olmak üzere "Lübnan" milliyetçilerini de rahatsız etmiştir. Nasır'ın Lübnan'da artan etkisi Lübnan iç siyasetinde olduğu kadar Irak, Suriye, Ürdün ve Suudi Arabistan gibi ülke yönetimlerinde de rahatsızlık yaratmaktaydı. Şehab ve Nasır arasındaki zımni anlaşma Şehab'ın Cumhurbaşkanlığının bittiği 1970 yılına kadar devam etti.

Lübnan nüfusu zamanla Müslüman nüfusun lehine artmakta idi. Maruniler'in genel nüfusa oranı %29'lara kadar düşmüştü fakat idari görevlerin yarısını işgal etmekte idiler. Şehab, bozulan bu dengeyi idari açıdan dengelemeye gayret gösteriyordu. Bu sebeple

idari makamlarda etnik yapıya göre değil liyakate göre görev verilmesini sağlamıştı. Her ne kadar anayasa buna tam olarak müsait olmasa da klasik parlamenter demokrasilerdeki vatandaşlık sistemine göre davranmak istiyordu. Fakat Batı yanlısı Hıristiyanlar bu durumdan rahatsız olmuşlardı. Nasır ideolojisi ve kendinden çekinen Sünni ticaret ehli ise Suudi Arabistan'a yaklaşmaya başlamıştı.

Avukat ve gazeteci olan Charles Hilu, 1964 yılında Şehab'ın yerine Cumhurbaşkanlığı makamını devraldı. Bu dönem artık Nasır taraftarı Arap milliyetçileri ile Suudi Arabistan yanlısı muhafazakâr kesimin sarih bir şekilde ortaya çıktığı dönem olarak ifade edilebilir. Lübnan ihracatının yüzde 40'ının Suudi Arabistan'a gittiği düşünülürse bu durumun Sünni iş adamları için önemi daha iyi anlaşılabilir. Nasır ise Lübnan üzerinden İsrail'e karşı kuzey cephesi açmak istemekteydi. Lübnan için hayati bir sorun olan bu konuda yönetimin denge siyaseti sayesinde uygulanmamıştır. Fakat içeride başlayan ekonomik ve sosyal krizlerin de etkisiyle beraber 1975 yılında başlayacak iç savaşın önünü açmıştır.

6. Anayasal Düzenin ve Milli Misakın Fiilen Çöküşü ve İç savaş 1975

Lübnan'ın, Arap devletleri arasındaki rejim ve ideolojilerin çatışma sahası olması gibi bir diğer hayati meselesi daha bulunmakta idi. İsrail işgali sonucu topraklarından sürgün edilmiş Lübnan'daki Filistinli mülteciler de Lübnan siyasi hayatının bir parçasıydı. Mısır ve Suriye'nin İsrail karşısında aldığı 1967 mağlubiyetinden sonra FKÖ örgütü önplana çıkmıştı. FKÖ başlattığı gerilla savaşıyla Ürdün ve Lübnan üzerinden İsrail'e karşı savaşmaya başlamıştı. Bu durum doğal olarak Lübnan siyasetinde tüm dengeleri bozacak unsurlardan biriydi. FKÖ bazı durumlarda Lübnan ordusu ile de çatışmaktaydı (El Khazen, 2000: 285). Lübnan'daki Filistinli mülteciler arasında sayılar binleri bulan milis kuvveti bulunmaktaydı. Siyasi yapılanmanın anayasal olarak etnik unsura göre dağıldığı Lübnan'da doğal olarak diğer grupların da milis kuvvetleri vardı. Devlet kolluk kuvvetlerine güvenilmemesi her etnik unsurun kendi güvenliği sağlamak için silahlı milis kuvvet oluşturması ve korumasına sebep oluyordu. Lübnan ordusu dışa karşı değil içe dönük kolluk kuvveti görevi görüyordu. Fakat devlet kurumlarındaki bölünmeden Lübnan ordusu da müstesna değildi. Lübnan anayasal sisteminde cumhurbaşkanlığı Hıristiyanlardan en fazla orana sahip Marunîlere verilmekte ve doğal olarak Silahlı Kuvvetler Komutanı Hıristiyan olmaktaydı. Bu çerçevede subayların çoğu Hıristiyan Marunîlerden oluşmakta idi.

Müslümanların Lübnan nüfusu içindeki oranı gün geçtikçe artmakta fakat siyasi ve iktisadi konumlarına bu durum orantılı olarak yansımamaktaydı. Lübnan iç savaşının tetikleyici sebebi ise balık avı imtiyazını Hıristiyanlara verilmesiydi (Armaoğlu, 1994: 731). Filistinlerin Müslüman gruplara silah vermesiyle çatışmalar daha da genişledi. Çalışmamızın asli konusu iç savaş olmadığı için savaşın tafsili anlatımına girmeyeceğiz.

7. İç Savaş Sonrası Yeni Misak: Taif Anlaşması 1989

Lübnan iç savaşının bitirilmesi için Arap devletleri 1989 Ocak ayında Suudi Arabistan, Fas ve Cezayir dış işleri bakanlarından oluşan bir heyet oluşturdu. En son yapılan seçimlerde seçilen (1972) ve hayatta olan 65 milletvekili Ekim ayına kadar görüşmelere devam ettiler. Bu görüşmelerin sonucunda Taif anlaşması Lübnan Milletvekilleri tarafından iç savaşı bitirmek için 22 Ekim 1989 tarihinde Suudi Arabistan'da imzalanmıştır. Bu anlaşmasının tam başlığı Lübnan Milli Misakı'dır (Vesikatü'l-Vefakü'l-Vatani). Bu anlaşma ile Lübnan siyasi tarihinde etnik ve dini gruplar arasında zımni anlaşmalara bir yenisi daha eklenmiştir (Mansur, 1993: 35). Bu anlaşmadan sonra genelde Lübnan'da İkinci Cumhuriyet'in kurulması olarak nitelendirilmektedir (Rabbat, 2002: 17). Taif anlaşmasının giriş bölümünde Lübnan'ın Arap kimliğine (Bölüm 1a, B fıkrası)[4] vurgu yapıldıktan sonra Lübnan'ın Parlamenter ve demokratik bir cumhuriyet (Bölüm 1a, C fıkrası) olduğu vurgulanmaktadır. Birlikte yaşama anlayışına ters hiçbir yönetimin meşru olmadığı da vurgulanmaktadır (Bölüm 1a, Y fıkrası). Burada ifade açık olmamakla beraber kuvvetle muhtemel kasıt yönetimde etkin olan hiçbir grubun diğer etnik unsurlar aleyhine faaliyet yapamayacağıdır.

Bu anlaşma ile genel olarak dört başlık altında yeniden yapılanma gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Yeniden yapılanmanın esasları, devlet egemenliğinin tüm Lübnan topraklarına yayılması, Lübnan'ın İsrail işgalinden kurtarılması ve Suriye – Lübnan ilişkileri olarak ifade edilebilir. En önemli egemenlik kurumu Meclis'in başkanlık makamı artık bir yıllığına göre değil Meclis'in görev süresi boyunca yani dört yıllığına seçilecektir. Meclis eğer gerekli görürse iki yılsonunda üçte iki çoğunlukla başkandan güvenoyunu çekebilecektir (Bölüm 2, Fıkra 2). Milletvekili sayıları artık Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında eşit olarak dağıtılacaktır (Bölüm 2a, Md. 5, Fıkra a). Milletvekili sayısı 99'dan 108'e çıkarılmıştır (Bölüm 2, Md. 6)[5]. Cumhurbaşkanı ise Silahlı Kuvvetlerin Başkomutanı ve bakanlar kurulu toplantısına oy vermeden istediği zaman başkanlık edebilmektedir (Bölüm 2b, Md. 1). Fakat Silahlı Kuvvetler Bakanlar kuruluna bağlı görev yapacaktır (Bölüm 2d, Md. 3). Meclis başkanı ve milletvekilleri ile istişare ettikten sonra başbakanı atamaktadır (Bölüm 2c, Md. 2). Taif vesikasından 1926 Anayasasının aksine Bakanlar Kurulu başkanı (başbakanı) bakanlar kurulu adına konuşma ve siyaset belirleyici kişi olarak ifade etmektedir (El Meczub, 2002: 270). Bu yürütme gücünün cumhurbaşkanından başbakana geçmesi anlamına gelmektedir. Bu durum anayasa değişikliği yapılarak anayasada yansıtılmıştır (Md. 17). Önemli konularda karar alınırken bakanlar kurulunun üçte iki çoğunluğu gerekmektedir (Md. 65). Taif anlaşması ile bir de etnik unsurların dini liderlerinden oluşan bir senato oluşturulmuştur (Bölüm 2a, Md. 7; Lübnan Anayasası Md. 22).

---

[4] *Maddeler orijinal Taif anlaşmasının metni üzerinden verilmiştir.*

[5] *Daha sonra yapılan değişiklik ile milletvekili sayısı 128'e çıkarılmıştır.*

Lübnan iç savaşının diğer önemli bir sorunu da silahlı milislerin silahsızlandırılması idi. anlaşma altı ay içinde tüm silahlı milislerin silahlarını Devlet'e teslim etmelerini belirtiyordu (Bölüm 2, Md. 1). Hiçbir ayrım gözetilmeksizin tüm Lübnan vatandaşları gönüllülük esasına dayalı olarak silahlı kuvvetlere katılıp ülke güvenliğine katkı sağlayacaklardır (Bölüm 2, Md. 2a). Lübnan ordusunun ülkede tekrar asayişi ve hâkimiyeti sağlamasında Suriye yönetiminden yardım alınıp iş birliği yapılacaktır.

8. Taif Sonrası Lübnan'daki Siyasi Yapı

Lübnan anayasasında Lübnan'ın demokratik parlamenter bir cumhuriyet olduğu açıkça vurgulanmaktadır (Md. 101). Fakat Lübnan siyasi ve içtimai yapısı gerek seçilen gerek seçmen açısından oy verme süreci gerçek manada bir demokrasinin oluşmasına izin vermemektedir (Zeyn, 1422-2001: 45)Halk tarafından seçilen bir parlamento bulunmakta ve halk anayasal kurumlar eliyle sahip olduğu egemenlik hakkını kullanmaktadır. Aynı şekilde halk tarafından seçilen Lübnan parlamentosu kanun yapmak ve hükümeti denetlemek gibi yetkilere sahiptir. Milletvekilliği süresi dört yıl ve milletvekili sayısı ise 128 dir. Lübnan her ne kadar parlamenter sistem olarak ifade edilse de siyasi partilerin olmayışı etnik ve toplumsal gruplaşmalar zemininde siyaset yapılmasına sebep olmaktadır. Taif anlaşmasından sonrada 1926 anayasası yapılan değişikliklerle beraber yürürlükte kalmıştır. İlk yapılan Anayasada yasama erki çift meclisli, Senato ve Temsilciler Meclislisi olarak oluşturulmuştur (Md. 16) (Saliba, 2010: 2). Onaltı kişiden oluşan senato üyelerinin yedisi bakanlar kurulu ile görüşüldükten sonra cumhurbaşkanı tarafından geri kalan dokuz üye ise seçimle göreve gelmektedir. Fakat senato 1927 yılında yapılan anayasa değişikliği ile kaldırılmıştır. Yapılan değişiklik Fransız Yüksek Komiserliğinin gücünü arttıracak şekilde gerçekleştirilmiştir. Cumhurbaşkanı milletvekillerinin yarısını kendisi atamaktaydı. Yine aynı şekilde bu durum 1943 yılında yapılan anayasa değişikliği ile tüm temsilciler meclisi üyelerinin seçimle göreve gelmesi şeklinde değiştirilmiştir. Yirmi bir yaşını doldurmuş her Lübnan vatandaşı kanuna uygun olarak oy verme hakkına sahiptir (Md. 21).

Yasama meclisinin asli görevi yasa yapmak (Md. 16), bakanlar kuruluna güvenoyu vermek ya da vermemek (Md. 64), hükümeti denetleme görevi gereği bakanlar hakkında güvensizlik oyu talep etmek (Md. 37), cumhurbaşkanını seçmek (Md. 49)[6], uluslararası antlaşmaları onaylamak (Md. 52), bütçeyi onaylamak (Md. 32) olarak anayasada belirtilmiştir. Meclis basit çoğunluk nisabı ile toplanır (Md. 34). Anayasa değişikliği görüşme nisabı ise (on milletvekilinin görüşme önerisi üzerine) üçte ikidir (Md. 77).

Yürütme görevi ise cumhurbaşkanı ile bakanlar kurulun aittir (Md. 17). Cumhurbaşkanı göreviyle ilgili "Büyük İhanet" (Hıyanet'ül-Uzma) dışında sorumlu

[6] *Cumhurbaşkanını seçmek için Meclis görüşme nisabının basit çoğunluk mu yoksa üçte iki mi olması gerektiği üzerine tartışma bulunmaktadır. Cumhurbaşkanlığını seçimi ile ilgili anayasa maddeleri olan 73. ve 74. maddeler bu konuda açık değildir.*

tutulamaz (Md. 60)[7]. Fakat Anayasada "Büyük İhanet" kavramı açık bir şekilde tanımlanmamıştır. Cumhurbaşkanı yürütmenin başı konumunda olmakla beraber yürütme ile ilgili kararlar ilgili bakanın karşı imzası ile alınmaktadır. Yürütmenin başı konumundaki cumhurbaşkanı başbakanı ve bakanları atama yetkisine (Md. 53), uluslararası antlaşmalar için görüşme yapmaya (Md. 52), Meclis tarafından kabul edilen yasaların ilanı (Md. 51), Meclis'in feshi[8] (Md. 55) yetkisine sahiptir.

Cumhurbaşkanı milletvekillerine danışarak hükümeti kurması için başbakanı atar. Daha önce vurguladığımız gibi Lübnan anayasal yapısında hukuki duruma ek olarak örfi bir durum da söz konusudur. Bakanlar her ne kadar cumhurbaşkanı tarafından atansa da önce siyasi hiziplerin temsilcilerinin görüşleri alınıp ona göre atanmaktadır. Her hizip kendi bakanlarını önermekte mecliste ona göre güvenoyu alacak bir yapı ortaya çıkmaktadır.

Yargı konusuna ise Lübnan anayasasında sadece 20.madde de değinilmektedir. Adalet bakanlığı yargıçların atanması ve terfisi üzerinde önemli bir yetkiye sahiptir. Lübnan siyasi sisteminde 1990 yılında yapılan bir değişiklikle sınırlı bir alanda olsa da anayasal yargı sistemi kurulmuştur (Saliba, 2010: 4). Cumhurbaşkanı, Meclis başkanı, en az on milletvekili ve resmi olarak tanınan dini toplumların liderleri anayasal yargıya başvurabilmektedir.

9. Doha Anlaşması

Taif anlaşması Lübnan siyasetinde bir nevi yeni Milli Misak'ı oluşturmakta idi. Sunni başbakanın yürütme erki açısından yetkileri arttırılmıştı, fakat 2005 yılında Suriye ordusunun Lübnan'dan çekilmesi ile Sünni başbakanın etkisi daha da artmıştı. Kendilerini geri planda hisseden Şii bakanların hükümetten çekilmesiyle Lübnan siyasetinde tekrar meşruiyet krizi ortaya çıktı. Buna rağmen bakanlar kurulunun Hizbullah aleyhine olabilecek kararnameler çıkarması Hizbullah'ın buna şehirlerde tepki vermesi ile sonuçlandı. Hizbullah milisleri çok seri bir şekilde Beyrut'ta Sünni bölgelerde silahlı hâkimiyeti sağladı. Bunun üzerine Arap Birliği, Suudi Arabistan ve Suriye'nin desteğiyle Doha'da taraflar tekrar bir araya geldi. Bu görüşme sonrası bakanlar kurulunun alacağı hayati kararlar hakkında Şiilerin (Hizbullah en etkin unsur) veto yetkisi bulunacaktı (Saliba, 2010: 8). Bu anlaşma ile artık hükümet ne kadar çoğunluk ile kurulursa kurulsun diğer etnik unsurların görüşü alınmadan artık hayati kararlar alınamayacaktı. Milli Misak, Taifden sonra artık Lübnan Anayasasının önüne geçen diğer belge de Doha anlaşması olmuştu.

---

[7] *Lübnan anayasanın 60. maddesinin ikinci paragrafın Cumhurbaşkanının adi suçlardan yargılanabileceğini belirtmektedir.*

[8] *Lübnan Anayasasının 65 ve 77. maddenin belirlediğin durumlarda cumhurbaşkanı bakanlar kurulundan meclisin feshini talep eder.*

10. Sonuç

Lübnan Cumhuriyeti Fransız işgalinde ilk kurulduğundan beri anayasal tüm metinlerinde Lübnan'ın demokratik, eşitlikçi ve parlamenter bir demokrasi olduğu ifade edilmiştir. Fakat hiçbir zaman Lübnan gerçek manada bir demokrasiye sahip olmamıştır. Bunun temel sebebi Lübnan'da Cumhurbaşkanlığı, Meclis başkanlığı ve başbakanlık gibi siyasi makamların etnik unsurlar arasında paylaştırılmasıdır. Anayasa Lübnan vatandaşının seçme ve seçilme hakkı olduğunu ve her yurttaşın eşit olduğunu vurgulamaktadır. Buna rağmen bir Lübnan vatandaşı Müslüman hiçbir zaman cumhurbaşkanı olamayacak ya da Hıristiyan bir vatandaş başbakan olamayacaktır. Lübnan iç dinamikleri açısından siyasi çıkmazın temeli burada yatmaktadır. Lübnan'ın jeopolitik konumu da iç dinamikler kadar dış dinamiklerinde Lübnan siyasetinde etkin ve yönlendirici olmasına sebep olmaktadır. Lübnan'da ilk başlardaki Hıristiyan ve Müslüman Arap kimliği çatışması zamanla Şiilerin gücünün artması ile diğer Sünni Arap rejimleri ve İran'ın çatışmasına dönmektedir.

Bölgede güçlenen Şii jeopolitiği doğal olarak Arap coğrafyasında İran'ın etkisinin artmasına sebep olmaktadır. Bu durum bölgedeki Arap rejimleri açısından hayati bir tehdit olarak algılanmaktadır. Lübnan'da Sünni Arap ve Şii İran arasındaki bu örtülü mücadelenin yaşandığı ülke konumundadır. Bu çerçevede Lübnan'da yaşanan çatışma doğal olarak bölge devletlerin duruma müdahalesini getirmektedir. Lübnan anayasal sisteminin vatandaşlık bağından ziyade etnik ve dini bağlara dayanması devletlerin çatışmalara taraf olmasını kolaylaştıran önemli bir unsurdur.

Kaynaklar

Armaoğlu, F. (1994), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt I 1914- 1990*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.

El Khazen, F. (2000), *The Breakdown of the State in Lebanon 1967 – 1976*, I.B. Tauris, New York.

El Meczub, M. (2002), *Elkanunu'd-desturi ve'n-nizamu's-siyasi fi'l Lübnan*, Menşuratü'l Halabiyü'l Hukuki, Beyrut.

Mansur, E. (1993), *Elinkilabü'l A'lat'taif*, Dar'ül Cedid, Beyrut.

Menşurat-ı Haleb-i Hukuki (2006), *Ed-destur'ül Lubnani*, Beyrut.

Rabbat, E. (2002), *Mukademet'ül-desturü'l-Lübnani,* (Fransızcadan Arapçaya Çev. Hasan Kabisi), Vesaik, Beyrut.

Rabil, R.G. (2011), *Religion, National Identity, and Confessional Politics in Lebanon The Challenge of Islamism*, Palgrave Macmillan.

Sadun, C.N. (1428-2007), *Tekris'üt-taifiyetü fi destur'ül-Lübnan âm 1926*, Beyrut.

Saliba, I. (2010), *Lebanon: Constitutional Law and the Political Rights of Religious Communities*, <http://www.loc.gov/law/help/lebanon-constitutional-law.php>, 19.05.2012.

Traboulsi, F. (2007), *A History of Modern Lebanon*, Pluto Press, London.

Tahiri, H. (2006), *Siyaset'ül Hükm fi'l-Libnan, Tarihi Lübnan min'el intedab hatta elharb'ül-ehliye 1920-1976*, Menşuratı Esmar, Paris.

Vesikatü'l Vefak'ül Vataniy'ül Lübnani (1989), 1989/10/22 Taif (Orijinal Metin) *Alemü'l Marife*.

Zeyn, H. (1422 -2001), *Limaza feşile ennizam'ül barlamani fi'l Lübnan?* Darü'l Fikr'ül Hadis, Beyrut.